Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Lapin hyvinvointialueen lausunto

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2027 (HE 175/2026)
Teema: Hyvinvointialueiden rahoitus, sosiaalihuollon uudistus, asiakasmaksut, järjestöjen rahoitus, sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutukset

Asiakasmaksujen korottaminen

Lapin hyvinvointialueen lausunto:

Vuoden 2027 talousarvioesityksen mukaan asiakasmaksujen muutokset vähentävät hyvinvointialueiden rahoitusta yhteensä noin 87,8 miljoonaa euroa. Lapin hyvinvointialueen rahoitus vähenee tällä perusteella 3,1 miljoonaa euroa.

Lapin hyvinvointialue ei pidä asiakasmaksuihin ehdotettuja korotuksia ja uusien maksujen käyttöönottoa ongelmattomina. Vaikka esityksen tavoitteena on vahvistaa julkisen talouden kestävyyttä, muutoksiin liittyy merkittäviä riskejä sekä asukkaiden taloudelliselle selviytymiselle että hyvinvointialueen omalle taloudelle asiakasmaksutuottojen toteutumisen näkökulmasta. Lapin hyvinvointialue on tuonut nämä huomiot esille jo aiemmassa lausunnossaan.

Asiakasmaksujen korotukset kohdistuvat erityisesti henkilöihin, joilla on pitkäaikainen tai toistuva palveluntarve ja usein myös niukka taloudellinen liikkumavara, kuten ikääntyneisiin, pitkäaikaissairaisiin sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen asiakkaisiin. Maksurasituksen kasvu voi lisätä taloudellisia vaikeuksia, maksuhäiriöitä ja velkaantumista.

Hyvinvointialue arvioi, että maksujen korotukset heikentävät erityisesti pienituloisten asiakkaiden mahdollisuuksia hakeutua tarvitsemiinsa palveluihin riittävän varhaisessa vaiheessa. Tämä voi johtaa palvelujen käytön lykkääntymiseen, asiakkaiden tilanteiden vaikeutumiseen sekä myöhemmin raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarpeen kasvuun. Lapin hyvinvointialueella on jo nykyisten asiakasmaksujen aikana havaittu tilanteita, joissa asiakkaat ovat taloudellisista syistä jättäneet palveluja käyttämättä tai siirtäneet hoitoon ja palveluihin hakeutumista. Kehitys on ristiriidassa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön tavoitteiden kanssa, joissa korostuvat oikea-aikaiset, ennaltaehkäisevät ja matalan kynnyksen palvelut.

Esityksen taloudellisissa vaikutuksissa tulisi arvioida myös asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevien hakemusten määrän kasvu. Maksujen korotukset yhdessä

sosiaaliturvaetuuksiin tehtyjen leikkausten ja asiakkaiden heikentyneen taloudellisen tilanteen kanssa lisäävät todennäköisesti maksualennusten ja maksuvapautusten tarvetta. Hakemusten käsittely aiheuttaa hyvinvointialueille lisää hallinnollista työtä ja resurssitarpeita.

Lapin hyvinvointialue arvioi, että edellä kuvatuista syistä asiakasmaksujen korotuksilla ja uusien maksujen käyttöönotolla ei saavuteta esityksessä arvioituja lisätuottoja täysimääräisesti. Sen sijaan on mahdollista, että palvelujen käytön viivästyminen ja asiakkaiden tilanteiden vaikeutuminen lisäävät sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia pidemmällä aikavälillä.

Sosiaalihuoltolain muutokset

Lapin hyvinvointialueen lausunto:

Lapin hyvinvointialue on lausunnossaan sosiaalihuoltolain muutoksista todennut, että esitysluonnos vastaa pääosin sosiaalihuollon tunnistettuihin kehittämistarpeisiin. Uudistuksen onnistunut toimeenpano edellyttää kuitenkin realistista resursointia ja aikataulutusta, alueellisten erityispiirteiden huomioimista, selkeitä valtakunnallisia soveltamisohjeita sekä riittävää toimeenpanon tukea hyvinvointialueille.

Lapin hyvinvointialueen näkemyksen mukaan lakimuutos vahvistaa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen asemaa ammatillisena asiantuntijatyönä ja ensisijaisena palveluna. Samoin asiakasprosessien sujuvoittaminen, hallinnollisen työn vähentäminen sekä palvelukeskeisestä toimintatavasta luopuminen ovat lähtökohtaisesti kannatettavia tavoitteita.

Valtion vuoden 2027 talousarvioesityksessä sosiaalihuoltolain muutoksiin on kuitenkin liitetty merkittäviä säästötavoitteita. Hyvinvointialueiden rahoitusta vähennetään lain 11 §:n ja 14 §:n muutosten perusteella yhteensä 36 miljoonaa euroa sekä työllistymistä, työ- ja toimintakykyä sekä osallisuutta edistävien palvelujen uudistamisen perusteella 10 miljoonaa euroa. Lapin hyvinvointialueen rahoitus vähenee näiden muutosten johdosta arviolta noin 1,9 miljoonaa euroa vuonna 2027.

Lapin hyvinvointialue ei pidä uudistuksiin liitettyjä säästövaikutuksia eikä niiden toteutumisaikataulua realistisina. Lakimuutokset merkitsevät käytännössä merkittäviä muutoksia palvelurakenteisiin, palveluprosesseihin ja henkilöstön työn sisältöihin. Esimerkiksi 11 §:n muutosten myötä osa nykyisestä lastensuojelun avohuollon tuesta siirtyy järjestettäväksi sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina. Vastaavasti 14 §:ssä sosiaalityö ja sosiaaliohjaus määritellään entistä vahvemmin ensisijaisiksi palveluiksi, joiden rinnalle rakennetaan uusia toimintakyvyn ja osallisuuden tuen, lapsiperheiden tuen sekä mielenterveystyön palvelukokonaisuuksia.

Esityksessä arvioidut säästöt perustuvat pitkälti oletukseen siitä, että toimintatapojen muutokset, palvelujen uudelleen organisointi ja hallinnollisen työn väheneminen tuottavat nopeasti kustannushyötyjä. Lapin hyvinvointialue katsoo, että oletus on epärealistinen erityisesti uudistuksen alkuvaiheessa. Uusien palvelukokonaisuuksien rakentaminen edellyttää henkilöstön kouluttamista, toimintamallien uudistamista, tiedonhallinnan ja kirjaamiskäytäntöjen kehittämistä sekä moniammatillisen yhteistyön vahvistamista.

Lisäksi uudistukset muuttavat henkilöstön tehtävänkuvia, työnjakoa ja osaamisvaatimuksia. Muutosten toimeenpano voi edellyttää henkilöstön uudelleensijoittamista, tehtävien uudelleenjärjestelyä, mahdollisia organisaatiomuutoksia sekä paikallisia yhteistoimintamenettelyjä. Näiden valmistelu, käsittely ja toimeenpano vaativat aikaa, eivätkä henkilöstömuutokset tai vähennykset ole toteutettavissa oletetussa aikataulussa niin, että rahoituksen vähenemisen aiheuttamat säästöt toteutuisivat kokonaisuudessaan.

Lapsiperheiden tuen palvelukokonaisuuden muodostaminen edellyttää uusia linjauksia palvelujen sisällöstä, tavoitteista ja osaamisvaatimuksista sekä laajaa palvelumuotoilutyötä. Lapin hyvinvointialue katsoo, että uudistuksen onnistunut toimeenpano edellyttää myös vahvaa valtakunnallista ohjausta, yhteisiä tulkintoja sääntelyn soveltamisesta, tukimateriaaleja sekä toimeenpanon systemaattista seurantaa. Pohjois-Suomen YTA-alueella on jo sovittu, että sosiaalialan osaamiskeskus tukee lakiuudistuksen toimeenpanossa alueellisesti, ja osaamiskeskuksen rahoitusta olisi tästä syystä vahvistettava.

Myös työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelukokonaisuuden käyttöönotto edellyttää merkittävää kehittämistyötä. Palvelujen uudistaminen, uusien toimintamallien rakentaminen, henkilöstön perehdyttäminen sekä yhteistyökäytäntöjen luominen vaativat aikaa. Lain on esitetty tulevan voimaan 1.1.2027 ja siirtymäajasta huolimatta, muutoksen ja säästöjen toteutusaika on liian lyhyt.

Lapin hyvinvointialue korostaa, että lainsäädännön ja rahoituksen muutoksista huolimatta hyvinvointialueilla säilyy vastuu huolehtia asukkaiden tuen tarpeisiin vastaamisesta. Erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeus välttämättömään tukeen ja yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin saada apua tulee turvata kaikissa olosuhteissa.

Hyvinvointialueiden rahoitus

Lapin hyvinvointialueen lausunto:

Valtiontalouden säästöjen toteuttamiseksi ehdotetaan vuodesta 2027 lähtien valtionrahoitukseen vaikuttavana tekijänä otettavan huomioon nykyisen 80 % sijasta vain 60 % etukäteen palvelutarpeen kasvusta.

Rahoituksen vähentäminen ei ole perusteltua tilanteessa, jolloin hyvinvointialueet joutuvat sopeuttamaan talouttaan voimakkaasti vastatakseen rahoituslainsäädännön ehtoihin. Riski lakisääteisten palveluiden saatavuuteen ja laatuun pahenee, jos rahoitusta vähennetään. Myös alijäämien kattaminen kohtuullisessa ajassa vaarantuu, mikä lisää edellä todettua riskiä.

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2027 leikkaa rahoitusta, jos palvelutarpeen kasvusta otetaan huomioon rahoituksessa 60 % vuodesta 2027 alkaen nykyisen 80 % sijaan. Rahoitus seuraisi heikommin väestön sairastavuuden ja ikääntymisen kustannuskehitystä. Päinvastoin alueelliset kustannuserot (alueiden eriytyminen) ja ikääntymisen erot tulisi huomioida rahoituksessa nykyistä paremmin. Alueilla, joilla palvelujen tuottamisen yksikkökustannukset ovat suuremmat mm. maantieteellisistä syistä ja hajanaisesta palveluverkosta johtuen, kuten Lapin hyvinvointialueella, kärsitään rahoituksessa siitä, että palvelutarpeen kasvua ei huomioida riittävästi. Rahoitusmallin luotettavuuden kannalta on olennaista, että rahoituksen kohdentumisessa käytettävä tietopohja on kattavaa, yhdenmukaista ja ajantasaista. Tietopohjan heikko laatu edesauttaa rahoituksen perusteettomia vaihteluja vuosittain. Rahoituksen ns. nollasummapelissä suuremmat alueet saavat tehdä suuremman suhteellisen rekisteritietojen tietopohjaan perustuvan euromääräisen virheen kuin pieni alue; em. ei edesauta tietojen täsmällisyyteen suuremmilla alueilla.

Rahoitukseen vaikuttavat lukuisat eri tekijät, joita tulisi tarkastella kokonaisuutena. Mm. jälkikäteistarkistus ei huomioi todellisia kunkin alueen alijäämiä, vaan rahoituksen puute hyvitetään myös alueille, jotka ovat tehneet ylijäämää. Tämä ei edesauta rahoituksen kohdentumista palvelutarpeen mukaisesti.

Siirtymätasaus on ongelmallinen tekijä rahoituksessa. Siirtymätasauksella tasataan laskennallisien ja alueen kuntien v. 2022 raportoimien toteutuneiden kustannusten erotusta. Kuntien toimittamissa v. 2022 kustannustiedoissa on ollut osin puutteita ja laadullista vaihtelua, mikä on tehnyt lähtötilanteessa rahoituksen laskentapohjan liian alhaiseksi mm. Lapin hyvinvointialueella. Valtionvarainministeriö on arviointimenettelyn yhteydessä tuonut esille, että Lapin hyvinvointialueen nettokustannukset kasvoivat vuonna 2023 noin 16,5 % vuoteen 2022 verrattuna. Luku ei kuvaa todellista kustannusten kasvua vaan ennemminkin kuntien ilmoittamien kustannustietojen puutteellisuutta.

Ei ole lainkaan perusteltua, että tietyn tarkasteluhetken rahan käyttö (tai pikemminkin rahan käytön ilmoittaminen) sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluihin jää vaikuttamaan rahoitusta leikkaavana tekijänä pysyvästi mm. palvelutarpeen muutoksen koko ajan vaihdellessa. Puutteelliseen kustannustietoon perustuva rahoitusta leikkaava siirtymätasausmekanismi ei saa jäädä pysyväksi. Siirtymätasaus rahoituksen mekanismina tulisi poistaa kokonaan jyrkällä lähivuosien porrastuksella ilman, että se vaikuttaa hyvinvointialueiden kokonaisrahoitukseen. Päinvastoin alueiden eriytymiskehityksen pysäyttämiseksi tulisi selvittää rahoituksen keinoja.

Siirtymätasausleikkausta ei ole poistettu alueilta, joilla se olennaisesti leikkaa vuotuista rahoitusta, aiheuttaa riskiä lakisääteisten palvelujen turvaamisessa ja johtaa hyvinvointialueen jopa arviointimenettelyyn. Arviointimenettelyssä olleella Lapin hyvinvointialueella siirtymätasaus on leikannut rahoitusta vuosina 2023 – 2025 yht. 157 miljoonaa euroa; tuona aikana kertynyt alijäämä on 173,3 miljoonaa euroa. Vuoden 2026 lopussa siirtymätasausten rahoitusleikkaus Lapin hyvinvointialueella on 202,6 miljoonaa euroa, mikä ylittää hyvin todennäköisesti kertyneiden alijäämien määrän olennaisesti.

Hyvinvointialueet sopeuttavat talouttaan voimakkaasti. Rahoituksen riittämättömyys vaarantaa lakisääteisten tehtävien turvaamisen. Hyvinvointialueiden valtionrahoituksen kasvu ei kata kulujen kasvua, mikä rajoittaa kykyä uudistaa palveluja ja rajoittaa mahdollisuutta yhdenvertaisiin palveluihin kansallisella tasolla.

Rahoituksen kehittäminen ei saa edesauttaa alueiden eriytymistä edelleen. Rahoituksen leikkauksilla tulisi olla yhteys lakisääteisten tehtävien vähentämiseen.

Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi 2027 arvioidaan toimintatuottojen kasvuksi 4,5 % ollen merkittävä kasvu vuoden 2026 kasvuarvioon (1,5 %) nähden. Merkittävän kasvun lopullista toteutumista rajoittanee mm. maksukattokäytäntö ja kasvava luottotappioriski.

Hyvinvointialueiden rahoituslain mukaista lisärahoitusta varten hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2027 ehdotetaan varattavaksi 1 miljoona euroa, mikä on sama määrä kuin vuodelle 2025 ja 2026. Valtionvarainministeriöstä on muistutettu, että em. lisärahoitusta ei ole tarkoitettu kertyneiden alijäämien kattamiseen vaan palveluiden vaarantumisen ehkäisemiseksi. Useat hyvinvointialueet ovat hakeneet hyvinvointialueiden rahoituslain mukaista lisärahoitusta, mutta tuloksetta. Lisärahoitukseen ehdotettu nimellinen määräraha osoittaa sen, että hyvinvointialueiden rahoituslain mukainen lisärahoitus ei todellisuudessa ole lainkaan väline hyvinvointialueiden rahoitusvajeen kattamiseen lakisääteisten velvoitteiden huolehtimisen mahdollisesti vaarantuessa oikeuskanslerin antamasta ratkaisusta poiketen (oikeuskanslerin ratkaisu 23.4.2025 kanteluun koskien hyvinvointialueiden velvoitetta alijäämän kattamiseen, OKV/3069/10/2024). Hyvinvointialueiden lisärahoitukseen on välttämätöntä varata riittävä, suuruusluokaltaan merkittävä määräraha, joka tulisi kohdistaa strategisiin toimintaa kehittäviin kokonaisuuksiin väliaikaisrahoituksen sijaan.

Lapin hyvinvointialue

Jari Jokela	Liisa Niiranen	Anne Räisänen
hyvinvointialuejohtaja	sosiaalijohtaja	talousjohtaja

Sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 9 § mukaan vireillepanossa ja asian muussa käsittelyssä vaatimuksen kirjallisesta muodosta täyttää myös viranomaiselle toimitettu sähköinen asiakirja. Viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjästä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.